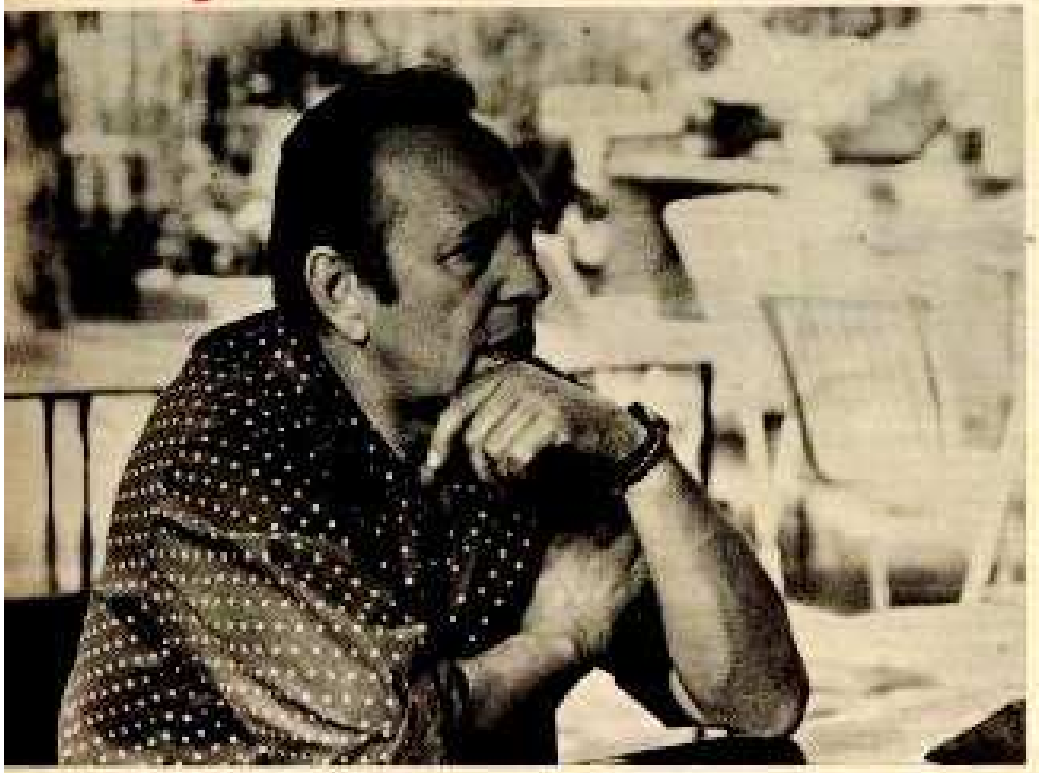
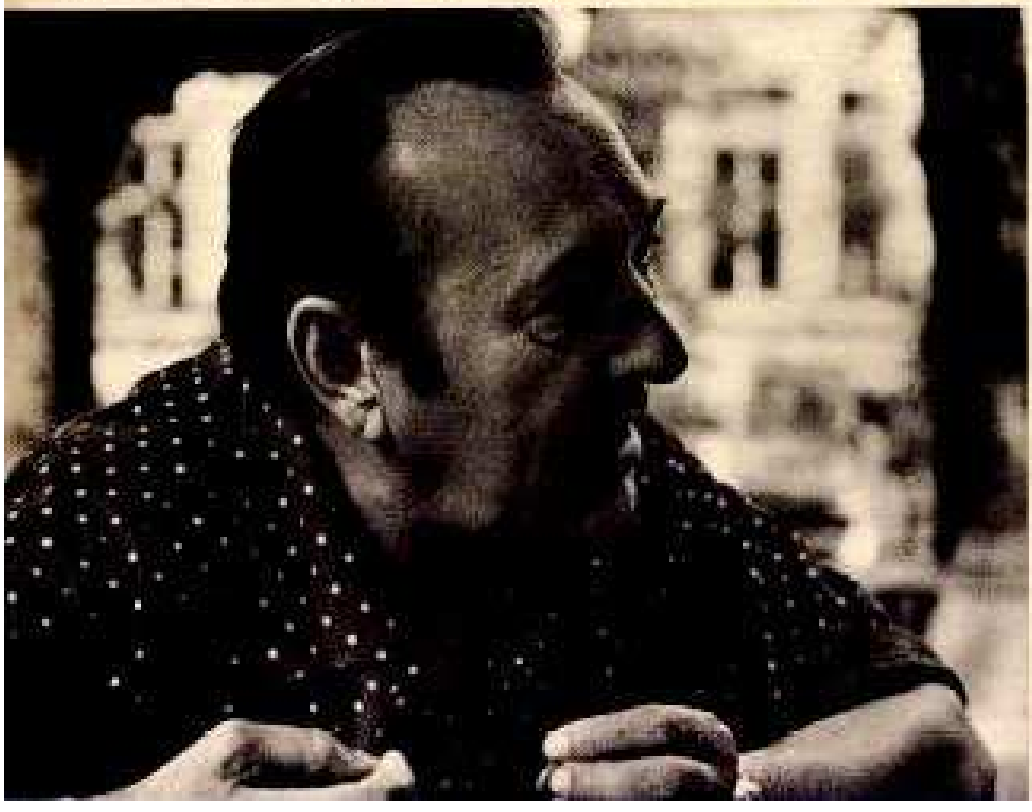
Film Színház Muzsika, 1973. július 21.

BESSENYEI FERENC:

„Korunk igazságát művészetünk igazságával fejezzük ki”

(Kanta Zsuzsa felvételei)





Amikor Bessenyei Ferenccel beszélgetek, valósággal szikrázik körülöttünk a levegő. Talán nem is azért, mert izgalmas események kerülnek szóba, hanem mert a belőle áradó indulat őszinteségének a heve csap meg. Az a fajtá ritka tüneménye, aki emberi és művészi igazát keresó útján mindig valamiképpen viharok közepett születik újjá. Előtte kezdi életét és pályáját, anélkül, hogy megtagadná azelőtti énjét.

Annyi minden történt eddig az utóbbi hónapokban, hogy azt se tudjuk, hol kezdjük a kérdezést. A Nemzeti Színházból átszerződött a Madách Színházba, ahonnét öt évvel ezelőtt ugyancsak reménykedéssel a szívében tért vissza a Nemzeti Színházba. Mi ez, nyugtalanság? Hűtlenség? Vagy egyéb okok hajtják?

— Tudom, akadnak, akik hűtlenséggel vádolnak — folyti némi keserűséggel —, vajon helyesbítő-e, ha kérdezni maradok, és ruszkal válaszom, vagy megkeresem azt a helyet, ahol, úgy érzem, jobban tudok dolgozni. Én nem hiszek abban, hogy a szocialista magyar színházi kultúrát csak a Nemzeti Színház valósítja meg. Ha így tudna, mire való a többi színház? Zárja be kapuit? Az utóbbi években végképp kiderült, hogy a Nemzeti Színház légkörében nem tudok hűtlenségre vallóan játszani, amit produkálnom, az semmiképp sem elégítette ki a magam igényét. Ennek sokféle oka volt. Tudom, tudom, erre azt felelik, a színházat újjászervezték, és időbe telik, amíg a célok megvalósulnak. Igen ám, de nekem erre nincs időm, nem szeretek tétlenkedni és nem akarok semmiféle manipulációk szenvedő alanyi lenni.

— Mi ez a sértődött dadogás?

— Sértődés? Túlságosan enyhe szó ez. Én a Nemzeti Színházat, magát az intézményt mindenekfelett becsülöm, hiszen én a Nemzeti Színházban nőttem fel, és harmincéves koromra ott értem el mindent, amit magyar színész elérhet. Az én mostani átszerződésemben a két igazgató kölcsönösen megállapodott, s amit tettem, az szellemi szerzőink jóváhagyásával történt. A Madách Színházat az utóbbi időben nagy emberi veszteségek érték. A Nemzeti Színház vezetői bőrönddel járnak színházakban, hogy egy új nemzedék munkáját felfedezzék. Nekem nem az volt a szándékom, hogy haraggal váljak meg a színháztól és úgy is érzem, hogy a Nemzeti Színházban velem eltöltött minden esztendőnek



— Most a Madách Színházban akar új életet kezdeni. Hallott ön erről korábban, amikor a Nemzetben rendezőként, úgy a Madáchban nem volt helye.

— *A Madách Színházban akkoriban jégüres tér volt, mégis komfortérzésig, télvíz idején lengte körül a termőtáj. Ma ellenben minden megváltozott. A Madách Színházban olyan munkalégkör alakult ki, amelyben a színház tagjai egy szellemi szerző köré csoportosultak. S aki nem csoportosult, az is elhagyja azt a törekvést, amelyet Ádám Ottó meghirdetett. Nekem olyan rendezőre van most szükségem, akivel közös a gondolatiságunk. S ha történetesen elfáradnak, akkor ő gondolkodik helyettem is.*

— Nem érzi-e veszélyes vállalkozásnak azt, hogy egyik közönségkedvencünk nagyon egy másikra cserélhető-e?

— *Az Operett színházakról mindig vesszünk, de én a Madách Színház közönségébe azzal a meggyőződéssel érkeztem ennek, hogy nem ellenük, hanem értük játszom hamletjét. Ez alapozom az ő művészi vonzalmukat.*

— A Madách Színházban tartott beszélgetésünkön az Othellóval. Milyen érzés ez a harmadik találkozás?

— *Valóban, eddig két Othellót játszottam. Az előző Nádasdy Kálmán rendezte, a másodikat Major Tamás. Most egy hónapig próbálunk Ádám Ottóval, és nyilvánvaló arra, hogy találkozásunk a hetedik Othellót szerződteti. Érzékeny lett, akár egy sírás desgatszeng a Tamás hátsó lemezhajóiról. Ugye, nagy merészség, hogy ezzel hiszem magamat? De meg mindig jobb, ha időm hallják. Ezt Ádám Ottóval közösen vettük észre, és tudjuk, hogyan kell a szerepet újjáépíteni benne.*

— Hogyan ment újra, amikor többszázszor játszotta már el?

— *Mindenkiben fiatalnak kell önmagamat. Fiatalossággal, hevülettel, szenvedéssel kell az energiákat újjászervezni. Főleg a drámai első részében, amíg Othello olyan, akár a zsenni orvosban, akiből a nyelv belelőtték már, de még tudná az életért. A figurában akkor még nincsen más a szeretőjének, a szerelmének, mindez csak a darab második részében bukkan fel. Lehetséges, hogy jelölöm nem pontosak. Ilyen egyébként a kettős állapotban élek még. Szeretem a darabot, szeretem a Shakespeare-i filozófiát, azt a lényeget: ki hát szeret, ki, kit nem szeret? Miért nem engem? Miért őt? Ez számos következő minden Shakespeare-drámának is az az alapja. Othello végében Jágón szeretné, mint még egy másik lénytől szeretni Őt. Jágó ezt nem tudja. Az a kiáltása, hogy „Akkor élni!", végigvonul az egész darabon.*

— Nagy feladatra vállalkozott az új Othellóval.

— *Othello azért is izgat, mert mindennapi életünket érintő problémákat vet fel. Hadd idézzem most egy mondatát: „Ó, hazugsággal áldás, hogy mások a bűnjós tervekben mindenestől: csak cégen nem..." Ha ezt az egyetemegy mondatot minden este úgy tudnám elmondani, hogy tele akar csak egyetlenegy nézőtem is elhiszem az emberi méltóság végét, és nyilvánvalóvá a szerelmetlen, a bizalmatlanság szörnyűségére, akkor sírésem vállalok érte minden pokolt.*

— Úgy tudjuk, sikeres játszik továbbra is a Hegedűs a házasságban...

— *Persze, hogy játszom. Hálás vagyok azért a Nemzeti Színháznak, amiért lehetővé tette, vendégszerepeljek ebben a nagyszerű darabban. Tudom, életszerűtlen vállalkozás, hogy Tevye az Othellóval jelöltre játszom. Ez a két darabon nem könnyű szerepével. Annyival, terhekkel együtt. Nagy és mennyire élvezem azt, hogy énekelhetek! Pedig az én hangom olyan hang, amelyet évek óta nem énekeltem. Amikor Vámos László engem szerzett ki Tevye szerepére, azt hittem, elmentette jönni azért, hogy fölöttelegyen, énekeljek is nekik. Most minden előadás előtt énekórára járok.*

— Az imént azt mondta, életszerűtlen vállalkozás a két szerepet belvállalva játszani. Mégis, miért vállalja?

— *Miért? Micsoda kérdés ez! Nekünk, színészeknek ez a kihívásunk, ez az életünk. És ezzel élnek mind, amikor belekényszerítenek minket abba, hogy reggel hattól este hétig a tévé meg a mikrofon gyötrelmeibe csavarjunk.*

— Ezt a kivételt nem könnyen érti meg. A tévétermen nemigen tanúik a színész hétköznapi megélhetési problémáit.

— *Pedig jó lenne, ha tudnák és értenék: a pénz sohasem nem meggazdagodás kell, hanem arra, hogy emberi körülmények között dolgozhassunk. Ezek a nagy vállalkozások nagyon sok pénzt emésztenek fel. A mi megszokott munkahelyünk rizsekhez sem. Próbák, tanulás, készülődés. Igenekor olyan lehetőségem a rendszeres fellépésekre, csak időszerűen ezzel itt meg ott. Nem is szólva a napi fizetési-hiány jelentéséről, ami valóságos terhet jelent a szemben.*

— Vámos László nemrég azt nyilatkozta, hogy annak idején az önnek szóló szerepet választja, ma világhírű karmesterünk volna. Meghánnya, hogy nem lett énekes?

— *Olykor egy érzem, meghánnyam. De a kezdetben nem volt meg a lehetőségem arra, hogy énekelni tanuljak. És amikor az irodalom számára kerültem, mindennél többre becsültem a megoldhatatlannak, körülményeknek látszó szerepek családi szellemi energiáját. És sokszor az a régi érzésem, hogy ezen keresztül valamiféle értelmi kapcsolat születik a színész és a néző között. Ha az énekkel, igaz szerepre emlékszem a színészet. Azt a színészet, akit általában csak komédiásnak szeretnek, tisztelnek. Igazi társadalmi rangja nincs ennek, sem is lesz, mert a színészet megfoghatatlan művészet. Minden művészet összeszűkíthető egy szó: mű is. Filozófia, esztétika, szakismeretség, hétköznapi és ünnepi alkat. A szótól az énekig, az ábrázolásig minden egyetlen lényeg.*

— Mi a véleménye Jan Kott Othello-értelmezéséről?

— *Ötven lett, sokat idejét múlta. Egyébként a sokat vitatott Orosz színház is Kozint alapul. Orosz szerű az zavarólag rendező, mert pontosan tudja, hol kezdődik a színház a színészi. A színészben minden van: a test, az emberi, de minden egy, ott igazából az igazi. Ő tudja kell hozni. Az utóbb pedig erőszak magyarázás. Felszólgyanú sok ez ennek arról. Anyagon játszanak. Orosz színházat. És megmondom, hogyan. Úgy, ahogy ezer évvel ezelőtt játszottak. Jól, vagy kicsi évvel később játszanak majd jól, és ahogy most játszunk jól, vagyis korunk igazságát művészetünk igazságával fejezzük ki. Ahi emberi mértékkel mérhető művészetet hozott létre, az a színház által sem tanulhatja és magát.*

Beszélgetésünknek vajon éppen ezen érünk a végére. Mert Beszélgetünk mindig több és több tűnődő mondanivalója akad. És minden alkalommal ott folytatjuk, ahol egy évvel vagy két évvel ezelőtt fel-hagytuk.

Gács Marianne